שבת הגדול

א. ידועים דברי השל"ה[1], שפרשיות התורה שייכות הן לעניני הזמן בשנה שקוראין אותן. ועפ"ז גם בנדו"ד — פרשת צו — שבכמה וכמה שנים[2] קוראין אותה בשבת הגדול, יש קשר ושייכות ביניהם.

ויובן זה בהקדים דברי רבינו הזקן בשלחנו[3] בביאור הטעם שהשבת שלפני הפסח נק' שבת הגדול, וזה לשונו:

„שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו נס גדול, שפסח מצרים הי' מקחו מבעשור לחדש . . ואותו היום שבת הי' . . וכשלקחו ישראל פסחיהם באותו שבת נתקבצו בכורי מצרים אצל ישראל ושאלום למה זה הם עושין כך, אמרו להם זבח פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים, הלכו בכוריהם אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש מהם שישלחו את ישראל, ולא רצו, ועשו הבכורות עמהם מלחמה והרגו הרבה מהם, וז"ש למכה מצרים בבכוריהם, וקבעו נס זה לזכרון לדורות בשבת, וקראוהו שבת הגדול. ולמה לא קבעוהו בעשירי לחדש סתם בין שחל בשבת בין שחל בחול כדרך שנקבעו כל המועדים, לפי שבעשרה בניסן מתה מרים וקבעו בו תענית כשחל בחול כמ"ש בסי' תק"פ ע"ש".

וצריך להבין:

א) אדה"ז מדייק „שנעשה בו נס גדול"[4] — היינו שעפ"ז יומתק[5] למה „קורין אותו שבת הגדול". אבל דבר זה גופא דורש ביאור: מהו גודלו של

---

1) ר"פ וישב. וראה ג"כ זח"ב רו, ב.

2) ראה שו"ע או"ח סי' תכח ס"ד: לעולם קורין צו את אהרן קודם פסח בפשוטה.

3) או"ח ריש סי' תל.

4) תהלים קלו, י. וראה מדרש תהלים שם; רש"י ומצו"ד שם.

5) וכ"ה בתוס' (ד"ה ואותו — שבת פז, ב), בטור ר"ס תל (אלא שתוכן הנס — מבארו באו"א — ראה הערה 7)*; משא"כ בשו"ע שם: „מפני הנס (סתם) שנעשה בו". וי"ל: בשו"ע המחבר — מכיון שאין דרכו לבאר טעמי ההלכות, לכן גם בנדו"ד אף שמבאר מדוע „שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול" מסתפק בביאור כללי — „מפני הנס שנעשה בו", משא"כ בטור ושו"ע אדה"ז שדרכם לכתוב ההלכות בטעמיהן (ראה הקדמת „בני הגאון המחבר" לשו"ע אדה"ז). אבל להעיר כי בב"י (שם) כשמביא דברי התוס' מעתיק הלשון „לפי שנעשה בו נס" (סתם). ואולי היתה לפניו גירסא אחרת בתוס'. וצ"ע בדפוסים הקודמים דה"תוס' והטור. — וראה הערה הבאה.

6) דגם אם הי' רק נס סתם יש עילוי בשבת זה לגבי שבת סתם. וראה לקו"א להה"מ (סקכ"ד בהוצאת קהת) ובאו"ת (עה"פ) ד"ה משכו וקחו. וראה ג"כ עבודת הלוי (להרה"צ כו' מהר"א הלוי מסטאראשעלי) ד"ה להבין ענין שבת הגדול.

*) ולהעיר אשר גם בנוגע לחנוכה אמרי אינשי בטעם המנהג שבסביבון חרותות האותיות נ' ג' ה' ש' — כי הם ר"ת: נס גדול הי' שם.

הנס? וגם התועלת שבנס זה לבנ"י לא היתה בזה "גדלות" כלל, שהרי גם לאחרי ש"הרגו הרבה מהם" לא הי' אפשר לישראל (ע"פ טבע) לצאת ממצרים והוזקקו להנס דמכת בכורות וכו', היינו שלא רק שלא היתה בהנס תועלת גדולה לבנ"י, אלא שלכאורה, לא היתה להם בזה[7] שום תועלת[8]?

ב) זה שהתענית שנקבעה ביום דמיתת מרים בכוחה לדחות את קביעותו של זכרון הנס ליום השבת [היינו, אף אם נאמר שקביעות יום הזכרון היתה כמו בקביעות דזכר ליציאת מצרים*[8], בעת שאירע הנס, שבמילא קבעוהו מתחילה בעשירי בניסן[9], ואח"כ (לאחרי מיתת מרים וקביעת התענית) דחוהו ליום השבת] — מובן: מצינו שגדול כחן של התעניות הנזכרות במגלת תענית לדחות אפילו איסור התענית בר"ח[10], שאסור להתענות בו מן ה־

---

7) בהנס ד"למכה מצרים בבכוריהם". משא"כ לדעת הטור שהנס הי' "ולקחו . . מה . . לשחטו לשם פסח . . והיו שיניהם קהות על ששוחטין את אלהיהן ולא היו רשאין לומר להם (לישראל) דבר" — הרי הי' בזה תועלת לישראל.

ומה שלא ניחא לי' לאדה"ז בטעמו של הטור (ובחר בטעם התוספות) — י"ל ש־זהו מפני קושיות הב"י והב"ח שם.

8) אין לומר, שכוונת התוס' ואדה"ז ב"הלכו בכוריהם כו'" היא בדרך "לא זו אף זו", היינו: ע"פ טבע היו צריכים לעשות מלחמה עם ישראל, והנס הי' שלא רק שלא עשו מלחמה עם ישראל אלא אדרבה עשו מלחמה עם המצריים — כי [נוסף על הדוחק בזה — כי אם האמינו בדברי ישראל שהוי' יהרוג אותם על שאין משלחין את ישראל* — פשיטא שלא ילחמו להכות את ישראל, הנה] בל' הכתוב "למכה מצרים בבכוריהם" לא נרמז זה כלל, וכן לא נזכר ענין זה בדברי התוס' ואדה"ז שם.

*8) ועד"ז הוא גם בפורים וחנוכה.

---

*) ודוחק גדול לומר שזה גופא הנס והתועלת — שהאמינו לדברי ישראל ש־הקב"ה יהרוג אותם, שהרי כבר ראו אותות ומופתים, הט' מכות שהביא הקב"ה עליהם.

9) כי דוחק גדול לומר, שמכיון ש־הקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום (ר"ה יא, א, וש"נ), ידעו ישראל שמיתת מרים תהי' בעשירי בניסן, ולכן קבעו מלכתחילה את זכרון הנס בשבת דוקא — ע"ש העתיד.

10) שו"ע או"ח ריש סי' תקפ. ורק ש"טוב שלא להשלים בר"ח" (רמ"א שם).

ויש לומר, שזהו מה שמוסיף אדה"ז בסוף הסעיף "(כמ"ש בסי' תק"פ) ע"ש" — דלכאורה: הרי כבר כתב כאן "שבעשרה בניסן מתה מרים וקבעו בו תענית", ומה יתוסף ע"י ה"עיין שם" (בסימן תקפ) — אלא שכוונתו היא להחומר שבתעניות אלו, כבפנים.

ועפ"ז יומתק גם מ"ש אדה"ז "וקבעו בו תענית כשחל בחול", דמלשון זה משמע שקביעות התענית מלכתחילה היתה רק כשחל בחול (ולא שהתענית נדחית בשבת) — שכוונתו בזה, להדגיש חומר התענית. שבאם מלכתחילה הי' נקבע לעשירי בניסן סתם, לא הי' נדחה מפני השבת דוגמת יו"כ שמתענין אפילו בשבת (ראה ב"ח שם) ודוגמת עשרה בטבת שאף שאינו מה"ת דוחה שבת (לדעת האבודרהם הובא בב"י או"ח סתק"נ — ודלא כרש"י מגילה ה, א ד"ה אבל) ולהעיר מתענית חלום, שמתענין בשבת (שו"ע או"ח סי' רפח ס"ד. שו"ע אדה"ז שם ס"ג).

ויל"פ חומרת מיתת מרים לגבי מיתת השאר דשלשת הרועים (תענית ט, א) משה ואהרן — מפני שזה גרם למיתתם (במדבר) — כמפורש בקרא (חוקת כ, א־יב).

דין [11], ומכ"ש בנידון דידן (זכרון הנס ד"למכה מצרים בבכוריהם") שאינו אלא "מנהג" [12]. [ובפרט שיש לומר (בדוחק עכ"פ) שמאיזה טעם שיהי', הייתה קביעת זכרון הנס לאחרי מיתת מרים וקביעת התענית, ובמילא — נקבע מלכתחילה ליום השבת] [13].

אבל עדיין צריך ביאור (בפנימיות הענינים): מכיון דזכרון הנס מצד עצמו (לולי הענין דמיתת מרים) צריך לקבעו בעשירי לחדש "כדרך שנקבעו כל המועדים", היאך יתכן לשנות *[13] אופן קביעות זכרון זה מקביעות כל המועדים, לדחות לגמרי הזכרון מיום זה ולקבעו ביום אחר מפני ענין צדדי (ובפרט שמיתת מרים היתה ל"ט שנה לאחרי הנס)?

ב. והביאור בכל זה:

ניסים רבים נעשו לבנ"י במשך הדורות, אשר בהם וע"י ניצולו מידי שונאיהם, ובלשון ההגדה "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם"; ובהם כו"כ — שנהרגו כמה משונאיהם (בנס דקי"ס, פורים, חנוכה וכו').

אמנם, גודל הנס ד"שבת הגדול" הי' בזה שהריגתם היתה ע"י בכורי מצרים, וכהדגשת הכתוב "למכה מצרים בבכוריהם". וענין זה, אשר בעת גלות מצרים [14], ופרעה בתקפו עד כ"כ — שאפילו משה רבינו ובעת היותו בחרי אף עליו חלק לו כבוד מלכות [15] ופרעה ומצרים מאנו (בכל תוקף [16]) לשלח את ישראל — בו בזמן בקשו בכורי מצרים (התוקף [17] דמצרים) "שישלחו את ישראל", ודרי' שתם היתה מאבותיהם ומפרעה ובתקיפות כזו עד ש"עשו עמהם מלחמה והרגו הרבה מהם" — הוא "נס גדול" שלא הי' כמוהו בשארי ניסים [18]. הצ'

---

11) טושו"ע סתי"ח. וראה שו"ע אדה"ז סתכ"ט ס"י.

12) וכלשון ה"כותרת" בשו"ע אדה"ז לסימן תל [שמן הסתם כתבה אדה"ז. וב' פרט שבשו"ע המחבר אין "כותרת" לסימן זה] "מנהג שבת הגדול" (ולא כבלבוש "דין שבת הגדול").

13) ועפ"ז יומתק לשון אדה"ז "וקבעו נס זה לזכרון לדורות בשבת", שמלשון זה משמע שקבעוהו מלכתחילה בשבת.

*13) להעיר מתענית ועש"ק חוקת — שלא קבעוהו לימי החודש מפני שאלת חלום וכו' דוקא (מג"א סו"ס תק"פ).

14) משא"כ בעת אמירת פרעה "קומו צאו מתוך עמי גו'" (בא יב, לא) — הותחל כבר ביטול הגלות (אף שהי' עדיין לפני ה"קץ" — ראה רש"י שם יב, מא), ועד שנאמר (ראה טז, א. וראה ברכות ט, א. רש"י עה"ת שם) על זמן זה "הרי ציאך גו' ממצרים".

15) בא יא, ח ובפרש"י.

16) ועד שלא הועיל גם מה "שעשו הבכורות עמהם מלחמה והרגו הרבה מהם".

17) ראה תרגום אונקלוס ויחי מט, ג: חילי וריש תקפי.

18) וגם בהנס דפורים, אשר "אותו הפה עצמו שאמר והעם לעשות בו כטוב בעיניך הוא עצמו אמר ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם, שהו"ע אתהפכא חשוכא לנהורא" (תו"א צד, ב) — הרי "אתהפכא" זו היתה רק בנוגע לדבור אחשורוש, ודיבורו הי' לאסתר ומרדכי "ואתם כתבו גו' כטוב בעיניכם". משא"כ בנדו"ד, ש' בכורי מצרים היכו את מצרים והרגו את אלו שלא רצו לשלח את ישראל *.

ונוסף לזה: בקשתם של בכורי מצרים

*) בתו"א שם: "לאכפיא לסט"א בלבד . . למכה מצרים בבכוריהם . . (משא"כ)

לת ישראל מידי שונאיהם בנס דק־י״ס, פורים וכו׳, היתה באופן אשר שונאי ישראל נטבעו בים סוף, נהרגו, או ששלטו היהודים בהם, משא״כ ה־נס ד״למכה מצרים בבכוריהם״ הי׳ באופן שבכורי מצרים עצמם ובהיותם בתקפם (ובתוקף דקליפת מצרים[19]) נלחמו ״שישלחו את ישראל״ — (דוג־מת) ״אתהפכא חשוכא לנהורא״.

ג. ולתוספות ביאור (מה שנס זה נקרא ״נס גדול״):

ענינו של נס הוא — שינוי הטבע. ומזה מובן, שכשהשינוי הוא לא רק ב״טבע״ הנהגת העולם אלא בענין ש־הוא ״טבעי״ מצד הנהגה דתורה (ש־״טבע״ זה הוא תקיף יותר) — הרי זה נס גדול ביותר.

ובנדו״ד — הנס ד״למכה מצרים בבכוריהם״: הסדר שנטבע ונקבע ב־עבודת הבירורים על ידי התורה הוא, שהניצוצות שבג׳ קליפות הטמ־אות א״א לבררם כ״א צריך לדחותם כו׳[20] — עפ״ז בקשת בכורי מצרים שישלחו את ישראל ומלחמתם עם המצרים עבור זה (אף שהי׳ לזה מקום בטבע כפשוטו — שיראו לנפשם כו׳) הוא שינוי בה״טבע״ דקדושה, ולכן הוא ״נס גדול״[21].

ד. עפ״י הנ״ל יש לומר, שב׳ ה־מאורעות שאירעו בעשירי בניסן — הנס ד״למכה מצרים בבכוריהם״, ומי־תת מרים — יש שייכות ביניהם מצד תוכן ענינם:

איתא באגה״ק[22] בביאור מרז״ל[23]: ״למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה פרה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת״, שכשם שענינם של מי חטאת הוא לטהר טומ־את מת ״אף שהוא אבי אבות וכו׳ ולמטה מטה מנוגה״, כך מיתת צדיקים ״פועל ישועות בקרב הארץ לכפר על עון הדור אף גם על הזדונות שלמטה מנוגה״.

ולפי מה שנת״ל (סעיף ב), שהענין ד״למכה מצרים בבכוריהם״ הוא ש־תוקף הקליפה דמצרים בקש ובתוקף (שישלחו את ישראל — היינו) שיעשו

ו״למכה מצרים״ על ידם לא היתה ע״פ בקשת ישראל (שהרי לא מצינו שישראל יבקשו מהם דבר כ״א רק סיפרו להם ״ש־יהרוג את בכורי מצרים״), כי אם מצד עצמם.

19) שהרי גם לאחרי ״למכה מצרים בבכוריהם״ מתו במכת בכורי מצרים.

20) ראה תניא פ״ד־ח. לקו״ת שה״ש ו, ד. ועוד.

הנס של פורים כו׳״. וי״ל שמדרשות חלו־קות הם ובתו״א מבאר רק להפי׳ (ראה מכילתא בא פרשה יג, ראב״ע לתהלים שם) ד״למכה מצרים בבכוריהם״ קאי על מכת בכורות, כמפורש שם (צד, א).

21) ראה עד״ז לקו״ש ח״ו ע׳ 50 ואי־לך בענין ב׳ הפירושים שברש״י ס״פ וארא ב״ומטר לא נתך ארצה״ — אם המטר נשאר באויר ורק שלא הגיע לארץ, או שנתבטלה כל מציאותו — שמכיון שמ־שמיא מיהב יהבי משקל לא שקלי, לכן ביטולו של המטר שהוא שינוי בה״טבע״ ד״שמיא״ הוא נס (ופלא) גדול יותר מש־ישאר מציאותו באויר, אף שבפשטות הש־ארת המטר באויר הוא פלא גדול יותר מאשר ביטולו.

22) סי׳ כח.

23) מו״ק כח, א (הובא בפרש״י חוקת כ, א).

ציווי ה', ה"ז בדוגמת מיתת מרים — "מיתתן של צדיקים" — שענינה ל"אהפכא חשוכא לנהורא", "לכפר אף גם על הזדונות שהן מג' קליפות ה־טמאות" [22].

ה. עפ"י הנ"ל, יש לבאר גם (פני־מיות) הטעם שלא קבעו זכרון הנס ד־"למכה מצרים בבכוריהם" ביו"ד ניסן — מפני מיתת מרים:

מבואר [24] בנוגע ליו"ט של ר"ה ש־חל להיות בשבת שאין תוקעין במדי־נה משום גזירה דרבה, שמא יעבירנו (להשופר) ד"א ברה"ר [25] — דלכאו־רה: "מה ראו חז"ל לעקור מ"ע דשופר כו' משום גזירה דרבה בעלמא, והלא החשש הוא להדיוטים וקלי הדעת, ואיך מנעו המצוה לגמרי מכמה צדי־קים גדולים וטובים" — שההסבר בזה (בפנימיות הענינים), דמה שאין תוק־עין בר"ה שחל בשבת אין זה דיחוי של (תוקף) מצות תקיעת שופר, אלא שאז אין צורך (כ"כ) בתקיעת שופר, כי ההמשכות שנמשכות ע"י תק"ש נמ־שכות הן ביום השבת מצ"ע בלא תקיעת שופר.

ועד"ז בנוגע לזכרון הנס ד"למכה מצרים בבכוריהם" ומיתת מרים, ש־ביום מיתת מרים אין צורך (כ"כ) בזכרון הנס. כי הפעולה שנעשית ע"י זכרון (ע"י מנהגי שבת הגדול) הנס דאתהפכא חשוכא לנהורא דלמכה מצ־רים בבכוריהם, נעשית (בכללות [26]) ע"י זכרון (ע"י התענית) דאתהפכא חשוכא לנהורא שע"י מיתת מרים.

ו. עפ"י כהנ"ל תתבאר גם השיי־כות דפרשת צו לשבת הגדול:

ענין שבעת ימי המילואים — או־דותם מסופר בארוכה בפרשתנו, מבו־אר בלקו"ת [27] ד"ע"כ נק' ז' ימי ה־מלואים לשון מילוי ושלימות כי הנה לע"ל כשיהי' תכלית השלימות כתיב [28] "והי' אור הלבנה (כאור החמה)" ש־יתמלא פגימת הלבנה . . ומעין זה הי' ג"כ ע"י שהוקם המשכן שעי"ז נעשה עליות המלכות".

והנה ביאור הענין ד"והי' אור ה־לבנה כאור החמה" מבואר בחסידות [29], דעכשיו מקבלת הלבנה אורה מן ה־שמש, ולע"ל "יהי' לה אור עצמי כמו אור החמה" [30]; והיינו, שהלבנה שעני־נה (עכשיו) "מקבל", תתהפך להיות בחי' אור וגילוי מצד עצמה. ועד"ז בספירות העליונות: ספי' המלכות, שענינה דלית לה מגרמה כלום, תת־הפך ותהא אור וגילוי, ובאופן שתאיר

---

24) לקו"ת דרושי ר"ה ד"ה להבין ה־משנה יו"ט של ר"ה (נו, א). סדור שער התקיעות בתחלתו. ובכמה דרושים ד"ה יו"ט של ר"ה שלאח"ז. וראה לקו"ש ח"ז בשיחה לחגה"פ.

25) ר"ה כט, ב.

26) אבל לא אותו הענין ממש, שלכן נקבע זכרון הנס בשבת עכ"פ, אבל דיו במנהג (וא"צ דין — כתענית מיתת מרים) — בדוגמת הטעם המבואר בחסידות (המ־שך תרס"ו בסופו. ובכ"מ) על זה שגם בר"ה שחל בשבת צריך לאמירת פסוקי שופרות — שהיא מדרבנן (אבל לא לתק"ש — שהיא מה"ת).

27) פרשתנו י, ד.

28) ישעי' ל, כו.

29) לקו"ת שם, א. תו"ח שמות תע, ב.

30) לקו"ת שם.

מצד עצמה — אתהפכא לנהורא[31].

כן עד"ז בנוגע לשם כל הפרשה כולה "צו": אמרז"ל[32] "אין צו אלא ע"ז" וביחד עם פי' "זירוז מיד ולדורות ואף שיש בו חסרון כיס"[33] למלאות רצון ה' ובגימט' א-ל אד'[34] — אתהפכא חשוכא לנהורא.

31) ראה תו"ח שם: חשך דלילה עצמו יאיר כיום לפי שאור הלבנה יהי' כאור החמה ממש. וראה שמו"ר (בא יח, יא — הובא בלקו"ת שם, ג): לע"ל הלילה נעשה יום שנא' והי' אור הלבנה כאור החמה. וראה בארוכה לקו"ש ח"ז ע' 47. לקו"ש ח"ט ע' 64.

32) ראה סנה' נו, ב. זח"א כז, ב. לה, ב.

33) תו"כ (הובא בפרש"י) כאן.

34) עיין בכ"ז סהמ"צ (להצ"צ) מצות תגלחת בסופה קונטרס ומעין מכ"ד פ"ב.

תדוגמת ענין זה בעבודת האדם היא עבודת התשובה[35], שע"י מתהפכים הן(חשך של ה)זדונות עצמן לזכיות (אור)[36].

וזהו גם הצד השוה שבין פרשת צו לשבת הגדול: אתהפכא חשוכא לנהורא.

(משיחות שבת הגדול תשכ"ז, תשכ"ט, תשל"א)

35) ראה בארוכה לקו"ש ח"ט שם (ע' 66). וראה לקו"ש ח"ז שם ש(מ)הקרבנות דימי המלואים באו לכפר על חטא העגל, ובאופן דזדונות נעשו לו כזכיות ע"י"ש — ע"ד מיתת צדיקים ש"פועל ישועות בקרב הארץ לכפר על עון הדור" (כנ"ל ס"ד).

36) יומא פו, ב. וראה בארוכה זרמ"צ קצא, א.